

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора психологічних наук, професора
Кокуна Олега Матвійовича на дисертаційну роботу
Арнаутової Лілії Володимирівни на тему «**Особистісні детермінанти
формування стресостійкості кваліфікованих спортсменів**», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 «Фізична
культура і спорт» галузі знань «01 Освіта / Педагогіка»

Актуальність дисертаційного дослідження Лілії Володимирівни Арнаутової, зумовлюється зростаючою конкуренцією у сучасному спорті, коли все більше спортсменів і спортивних команд із різних країн виходять на високий рівень результатів. За таких умов, коли подальше зростання результатів «впирається» у природні обмеження людського організму і суттєво знизилася відстань між лідерами та аутсайдерами, а на призові місця наявна велика кількість претендентів, саме особистісні якості спортсменів, їх здатність максимально реалізовувати свої можливості в стресогенних умовах високої інтенсивності, часто стають запорукою перемоги.

Дисертаційна робота має чітку та послідовну побудову, у відповідності до поставленої в ній мети та послідовних завдань, спрямованих на її досягнення.

Перший розділ присвячено аналізу сучасних наукових уявлень, дотичних до проблеми формування стресостійкості у кваліфікованих спортсменів. Зокрема, дисертантка, на основі релевантної наукової літератури, проаналізувала основні теоретичні підходи до розуміння стресу та стресостійкості, розглянула питання формування у спортсмена здатності до подолання негативного впливу стресу, а також визначила те, який зміст може вкладатися у поняття «особистісний ресурс стресостійкості спортсмена».

Важливими результатами здійсненого аналізу стали, зокрема, надання дисертанткою власного визначення стресостійкості, визначення нею напрямів вивчення стратегій подолання стресу спортсменами та розроблення схеми механізму формування індивідуальної копінг-стратегії подолання стресу. Методологічно важливим також є підкреслення того, що особистісні копінг-ресурси, які використовує спортсмен у когнітивній, мотиваційній, емоційній та поведінковій сфері, є полімодальною структурою і утворюють цілісний механізм індивідуальної копінг-стратегії.

Другий розділ дисертації присвячено докладному викладенню методів та процедури проведеного емпіричного дослідження. Досліджувану вибірку можна оцінити як достатньо репрезентативну, оскільки до неї ввійшла 21 спортсменка – всі члени жіночої Національної збірної команди України з гандболу. В дослідженні було застосовано відповідний його задачам та сутності досліджуваного феномену набір методів, а також методик психологічної та психофізіологічної діагностики.

У третьому розділі роботи викладено результати досліджень, спрямованих на ідентифікацію та виявлення особливостей ситуацій, які сприймаються кваліфікованими гандболістками як стресові, а також визначення найбільш важливих для спортивної діяльності гандболісток психічних станів. Отримані результати можна оцінити як достатньо цікаві та показові. Вони ще раз підтвердили здебільшого негативний вплив ситуацій, що сприймаються як стресові, на процес та результат спортивної підготовки, а також необхідність психологічного супроводу та моніторингу психічних станів спортсменів у всі періоди спортивної діяльності.

Четвертий розділ роботи містить аналіз результатів досліджень, спрямованих на визначення особистісних чинників формування стресостійкості кваліфікованих гандболісток, а також викладення розробленої авторкою технології корекції та формування стресостійкості кваліфікованих спортсменок в ігрових видах спорту. Зокрема, в якості

психологічних властивостей розглянуто особливості вияву у досліджуваних копінг-стратегій, локусу контролю, мотивації досягнень та уникнення невдач, змагальної тривожності, емоційного інтелекту та уваги. В якості психофізіологічних властивостей – показники точності сенсомоторного реагування на рухомий об'єкт. Найбільш цікаві з психологічної точки зору результати було отримано у контексті знаходження певних залежностей вибору гандболістками конструктивних чи неконструктивних стратегій подолання стресу від їх особистісних та психомоторних характеристик. Наведені у розділі результати гарно ілюстровано.

Представлена у останньому параграфі розділу технологія корекції та формування стресостійкості спрямована на підвищення ефективності психологічної підготовки кваліфікованих спортсменів. В основу цієї технології покладено розроблену авторкою теоретичну модель стресостійкості суб'єкта спортивної діяльності. Вона складається з трьох модулів і змістовно виглядає достатньо обґрунтованою.

Останній – п'ятий розділ присвячено достатньо ретельному підсумковому аналізу і узагальненню результатів дисертаційного дослідження.

До *найбільш вагомих результатів* роботи, які мають необхідні ознаки **наукової новизни та обґрунтованості**, на наш погляд, слід віднести: визначення психологічних характеристик, що у кваліфікованих гандболісток детермінують адаптивні стратегії подолання стресу; розробку технології формування стресостійкості спортсменок в ігрових видах спорту; обґрунтування теоретичної моделі формування стресостійкості кваліфікованих спортсменів; виявлення ситуацій, що в різних періодах спортивної діяльності сприймаються кваліфікованими гандболістками як стресові. Також слід відзначити *широке впровадження* результатів дисертації, про яке, зокрема, свідчить наведений на стор. 85 великий перелік

гандбольних команд, в яких відбулося впровадження розробленої технології формування стресостійкості.

Результати дисертаційного дослідження мають достатню апробацію на семи міжнародних та всеукраїнських конференціях та повністю викладені у 17 наукових працях. *Рівень наукових публікацій* здобувача також можна оцінити як достатньо *високий*, оскільки серед них 6 статей опубліковано у фахових видань переліку МОН України.

Таким чином, якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, застосування адекватних стосовно поставлених завдань методів дослідження та обробки даних, репрезентативна вибірка, належний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про *гарний рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності та високий науковий рівень дисертаційної роботи*. Поставлені в роботі *наукові завдання є повністю виконаними*.

Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити певні *зауваження та побажання* дискусійного характеру:

1. На наш погляд, наведеному на стор. 67 рисунку 1.1 – «Схемі механізму формування індивідуальної копінг-стратегії спортсмена», необхідне вербальне обґрунтування в тексті, як щодо компонентів цієї схеми, так і щодо послідовності та напрямку стрілок між цими компонентами.

2. Вважаємо, що робота лише б виграла, якщо б було здійснено додаткове обговорення наведених у таблицях 4.8 – 4.11 кореляційних зв'язків між показниками різних методик, у плані зіставлення з результатами інших авторів.

3. Особливу цікавість для спортивної науки також становила б додаткова інтерпретація окремих результатів, які лише констатуються як такі, що встановлені. Наприклад, у висновках на стор. 199 зазначається, що чим вищою була точність РРО гандболісток, тим менш сформованою виявилася неконструктивна стратегія «Конфронтаційний копінг». Але

зрозуміло, що такий психомоторний показник як точність реакції на рухомий об'єкт ніяким чином напряду не може детермінувати формування певної копінг-стратегії. Тому можливо варто було б поміркувати в напрямку того, що рівень розвитку психомоторних здібностей гандболісток значною мірою визначає їх ігрову успішність. Від ігрової успішності, у свою чергу, залежить формальний і неформальний статус гравця в команді. А вже саме цей статус й здатен суттєвим чином зумовлювати формування тих чи інших копінг-стратегій.

4. Також робота набула б більшої вагомості, якщо б ефективність розробленої «Технології формування та корекції стресостійкості кваліфікованих гандболісток» була перевірена не лише анкетною для тренерів, але й оцінкою змін рівня стресостійкості, які відбулися в спортсменів після застосування цієї технології.

Висновок:

Аналіз дисертаційної роботи «Особистісні детермінанти формування стресостійкості кваліфікованих спортсменів» дає підстави для висновку про те, що ця робота є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для психології та педагогіки спорту вищих досягнень, вирішуючи актуальне науково-практичне завдання. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка Арнаутова Лілія Володимирівна заслуговує на присудження їй ступеня

доктора філософії за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань «01 Освіта / Педагогіка».

Офіційний опонент,
доктор психологічних наук, професор,
заступник директора з
науково-інноваційної роботи
Інституту психології імені Г. С. Костюка
НАПН України

Олег КОКУН

